

Leonie Broekhuizen & Suzanne van Schaik

‘Als stadsdichter kun je mensen een stem geven’

Interview met Ellen Deckwitz

Fotograaf: Merlijn Doornik

Ellen Deckwitz is auteur van meerdere dichtbundels en sinds januari 2024 stadsdichter van Amsterdam. Voor haar debuutbundel *De steen vreest mij* (2011) ontving ze de C. Buddingh'-prijs. In haar meest recente bundel *Hogere natuurkunde* (2019) verkent ze het intergenerationale oorlogstrauma in haar familie. Naast haar werk als dichter verzorgt Deckwitz wekelijkse columns in *NRC*-handelsblad en *De Morgen* en maakt ze podcasts. Deckwitz is politiek bevlogen en maakt zich hard voor de jeugd; zo geeft ze cursussen over poëzie op middelbare scholen. Redacteurs Leonie Broekhuizen en Suzanne van Schaik gingen begin oktober 2024 met haar in gesprek over haar ervaringen als stadsdichter, de verbindende rol die ze daarmee voor de stad vervult, over het pad dat ze heeft bewandeld om te komen tot waar ze nu is en over de toekomst van haar carrière en van de stad.

Wat voor soort dichter ben jij?

Ik heb drie soorten dichters in me: allereerst de stadsdichter, in die rol schrijf ik vrij toegankelijk. Daarnaast de dichter die dicht voor andere dichters: 'medenerds', mensen die tot aan hun nek in de poëzie of literatuurwetenschap zitten en dus alle referenties of grapjes begrijpen. Ik heb literatuurwetenschap gestudeerd, dus als ik dicht voor anderen die ook veel van literatuur weten, kan ik een soort knipoog naar de lezer maken of spelen met de vorm. En tot slot dicht ik voor mezelf, om te experimenteren. Ik ben een fanatiek dagboekschrijver en ik heb gemerkt dat ik in poëzie het eerlijkst ben naar mezelf. Dan hoef ik niet na te denken of een lezer, hoe geschoold ook, begrijpt wat er staat. Gedichten zijn namelijk ook spiegels: soms weet je pas wat je denkt als je het opschrijft. Maar die dagboekgedichten ga ik allemaal verbranden. Het laatste wat ik doe voordat ik sterf is mijn cavia's een kus geven, en vlak daarvoor vernietig ik al mijn dagboekbestanden.

Je bent nu stadsdichter van Amsterdam. Hoe ben je op dit punt van je carrière gekomen?

Je moet een netwerk opbouwen. Het is een kwestie van je gezicht laten zien en het podium opzoeken. Dat is leuk, maar ook moeilijk, want iedereen heeft een mening en je krijgt als vrouw ook nog steeds te maken met seksisme. Ik heb zo vaak gehoord: 'We hebben je gevraagd omdat we een vrouw op het podium wilden'. En tot slot moet je ook maar het geluk hebben dat je wordt opgepikt. Ik ben er heel dankbaar voor dat dat bij mij het geval was. Soms heb je als dichter net de goede stem op het goede moment.

Hoe is het om stadsdichter te zijn?

Heel leuk! Ik heb altijd al veel lesgegeven in Amsterdam en ook al eerder over de stad geschreven. Het leukste eraan vind ik dat je een soort vrijkaartje hebt om allerlei dingen te mogen zien en te doen. Ik ben nu bijvoorbeeld bij de gemeente aan het regelen dat ik de dag na Koningsdag mee mag met de vuilnisophaal om te kijken wat er allemaal wordt weggegooid. Daar zit dan misschien een leuk gedicht in.

Nog iets wat ik veel doe als stadsdichter, is debatavonden bij Pakhuis de Zwijger bijwonen. Dat is een cultureel centrum in Amsterdam met veel aandacht voor kunst en maatschappij. Het is wat laagdrempeliger dan bijvoorbeeld De Balie en spreekt daarom een breder publiek aan. Er was laatst bijvoorbeeld een man die in plat Amsterdams accent vertelde dat hij het zo jammer vindt dat zijn viskraam dicht moet en dat hij daarom op een politieke partij stemt die het oude in ere wil herstellen. Dat vind ik dan interessant: als stadsdichter kom je met mensen in aanraking die niet tot je bubbel behoren. Ik zit in een GroenLinks/D66-bubbel, waarmee ik niet wil zeggen dat ik fan ben van die partijen, maar het gedachtegoed van die partijen is in mijn kringen wel gangbaar.

Wat ik ook vaak doe is 's nachts over straat lopen, als ik van het Centraal Station

*Als stadsdichter kom je
buiten je bubbel*

naar huis ga. Dan stap ik op mensen af. Laatst waren er bijvoorbeeld een paar mannen die aan het vissen waren, midden in de nacht. Toen bleek in dat gesprek dat Amsterdam de snoekbaarshoofdstad van Europa is! Dat is interessant voor een gedicht.

Voel je je veilig om 's nachts door de stad te lopen?

Nee, ik voel me niet altijd veilig. De weg van het station naar mijn huis is gelukkig fel verlicht, maar er zijn buurten waar dat wel anders is. Soms ga ik 's nachts over straat met mijn vriend, die een soort halve ninja is. Dan voel ik me heel veilig, maar als ik alleen ben dus niet altijd. Toch maken de mooie gesprekken die ik 's nachts heb het gevoel van onveiligheid waard. Zo praat ik soms met een paar mannen, gastarbeiders, die vaak bij de tramhalte bij Amsterdam Centraal zwerven. Zij woonden eerst met zijn tien op een kamertje, maar dat mocht niet meer van de gemeente, dus nu zitten ze met zijn tien op straat. Als ik 's nachts daar niet had gelopen, had ik die gesprekken niet gehad en had ik er ook geen gedicht over kunnen schrijven.

Wat is voor jou de waarde van een stadsdichter?

Als stadsdichter kan je mensen stemmen geven. Je zou kunnen zeggen dat de stadsdichter de loftrompet steekt over de stad: Amsterdam is zo mooi. Toch vind ik dat je ook iets moet zeggen over de schaduwkanten.

Zo wordt de stad steeds meer een pinautomaat voor vastgoedcorporaties en worden pleinen volgebouwd voor commerciële evenementen, terwijl die er ook zijn om op te demonstreren. Ik vind het daarnaast heel naar hoe de stad zich tegenwoordig verhoudt tot de landelijke politiek. Burgemeesters worden een soort sheriffs: vanuit de landelijke politiek komt er belabberd bestuur en de burgemeesters moeten pragmatisch handelen. Zij hoeven geen idealen te verdedigen die niet haalbaar zijn voor een vruchtbare en vreedzame samenleving.

*Je zou kunnen zeggen dat
de stadsdichter de
loftrompet steekt over de
stad, maar ik vind dat je
ook iets moet zeggen over
de schaduwkanten*

Heeft Groningen, waar je hebt gestudeerd, een andere invloed op jou of je werk dan Amsterdam gehad?

Ja, maar dat had ook te maken met de levensfase waarin ik zat. In Groningen was ik zoekende, bezig met de liefde, wat een soort mijnenveld is waar je je vrijwillig in begeeft. Ik was aan het onderzoeken wat taal nou eigenlijk doet. De politieke bevoegdheid was er al wel, maar kwam er nog niet zo uit in mijn werk. Nu, in mijn laatste bundel, *Hogere natuurkunde*, wel. Een ander groot verschil tussen Groningen en Amsterdam zijn de aardgasboringen; ik voelde de bevingen in 2008 al, maar heb er indertijd weinig over geschreven, omdat er vanuit Den Haag nog werd ontkend dat het een probleem was. Nog een verschil is dat er in Amsterdam veel toerisme is; er lopen heel veel verschillende mensen rond. In Groningen let je meer op elkaar – in

Amsterdam ben je veel anoniemer. Anonimiteit kan prettig zijn, maar je kan ook warmte missen. Je moet je eigen familie maken, dat is heel anders.

Je hebt het in interviews regelmatig over eenzaamheid. Hoe koppel je deze emotie aan de stad?

Amsterdam is een heel eenzame stad en die situatie wordt door het beleid niet beter; hedendaagse politieke keuzes zorgen ervoor dat buurthuizen en vrijwilligersverenigingen verdwijnen. Hier in Amsterdam proberen ze nu met de bibliotheek een ontmoetingsplaats te creëren. Dat is goed, maar waarom moet de bibliotheek dat zijn? De bibliotheek heeft al een heel belangrijke functie als kennisbank, om mensen verhalen te laten lezen.

Er is een heel goed boek, *De eenzame eeuw* (2020) van Noreena Hertz, waarin eenzaamheid wordt gelinkt aan kapitalisme; eenzame mensen geven meer geld uit aan troost. Buurthuizen zijn niet rendabel in een economisch systeem, de koffie kost er een kwartje. En eenzaamheid is een epigenetisch gegeven. Ervaringen van eenzaamheid in generaties boven jou, zorgen voor mutaties van bepaalde eiwitten waardoor een gevoel van eenzaamheid intergenerationeel kan worden doorgegeven. Dat eenzaamheidsgevoel gaat steeds sterker in ons zitten. We krijgen een eenzame samenleving en dat is niet makkelijk te genezen.

Naast gedichten schrijf je ook columns. Hoe verhouden die twee genres zich voor jou tot elkaar?

Ik ben heel dol op columns; columns zijn vaak anekdotisch of betogend. Poëzie, of in ieder geval de mijne, is niet betogend. Mijn gedichten kunnen wel anekdotisch zijn. In mijn columns probeer ik een lans te breken voor onderwerpen waar je het eigenlijk niet over hebt, zoals het beëindigen van een vriendschap, of rouw. Er ligt een groot taboe op rouw, wat je bijvoorbeeld terugziet op de werkvloer; het is sociaal geaccepteerd om twee weken te rouwen, daarna wordt eroverheen gestapt. Maar we zijn mensen, we hebben minstens een jaar nodig om rouw te verwerken. Dan heb ik het niet alleen over iemand verliezen, maar ook over het omgaan met tegenslagen zoals ontslagen worden of een relatie die uitgaat. Daar probeer ik het over te hebben in mijn columns.

Je hebt een boekenweekgedicht geschreven dat gaat over de vrijheid om niet alles te hoeven delen. Aan de andere kant ben je zelf wel heel open over je persoonlijke worstelingen. Hoe is die balans bij jou?

Ik ben heel open, maar er zijn dingen waar ik het nu echt nog niet over kan hebben. Men heeft het vaak over openheid – je moet altijd eerlijk naar elkaar zijn – maar je mag ook dingen voor jezelf houden. Dingen waar ik wel over spreek zijn mentale gezondheid en het generationele oorlogstrauma in mijn familie. Daar ben ik over uitgedacht, maar er zijn ook onderwerpen waar ik nog niet klaar voor ben om over te schrijven. Vanaf mijn vaders kant van de familie was er bijvoorbeeld grove armoede. Dat werkt

ook door op mij: ik heb me twintig jaar lang doodgewerkt. Die neiging heb ik, maar waarom? Wat probeer ik te dempen? Nu ben ik daar persoonlijk nog mee aan het worstelen maar ooit komt daar dus nog wel iets over.

Wat wil je in de toekomst nog bereiken als stadsdichter?

Ik ben bezig met een reeks lange luistergedichten. Die wil ik online plaatsen, zodat ze voor iedereen toegankelijk zijn. En ik heb dit jaar gratis lesgegeven op scholen, ook scholen waar veel leerlingen laaggeletterd zijn. Ik hoop volgend jaar op ROC's te kunnen lesgeven. Daar begin je niet eens met poëzie, maar met hoe een zin werkt. Dit baart me zorgen vanwege de invloed van laaggeletterdheid op de samenleving. Je kunt geen democratisch sterke staat hebben als een deel van de bevolking laaggeletterd is. Dan zijn mensen veel te makkelijk geïntimideerd door taal. Daarnaast hoop ik nog een heleboel gedichten te schrijven. Ik ben een grote avond aan het organiseren in een van de theaters hier, over poëzie in de stad. Ik heb nog zoveel plannen. In 2025 bestaat Amsterdam 750 jaar, in het kader daarvan wil ik ook met jonge mensen werken.

Waar komt de interesse voor de jeugd vandaan?

Ik kom uit een geslacht van neerlandici, waaronder docenten Nederlands. Een van hun grote pijnpunten is hoe weinig lessen Nederlands middelbare scholieren hebben. Als je op een fijne school zit, kan je nog wat tijd aan literatuur besteden, maar poëzie sneuvelt als eerste bij gebrek aan tijd. Ik hoop toch poëzie meer naar de voorgrond te krijgen op scholen, omdat ik ook zie dat onder de leerlingen poëzie nu meer leeft dan proza: ze volgen op Instagram en TikTok allemaal dichters. En het is ook makkelijker te behappen met hun korte aandachtsspanne; het lukt scholieren nog wel om een gedicht te lezen.

Het worden hele rare en enge tijden: de btw op boeken gaat omhoog en er wordt bezuinigd op onderwijs. Maar dat is onze enige hulpbron: slimme jonge mensen. De gaskraan is dicht – we hebben alleen nog onze hersens en dat is de enige bron voor een kenniseconomie.

*De gaskraan is dicht. We
hebben alleen nog onze
hersens en dat is de enige
bron voor een
kenniseconomie*

Denk je dat jij persoonlijk iets tegen die veranderende tijden kunt doen?

Nee, ik ben hier heel pessimistisch over. Vijftig jaar geleden kon je als groep veel beter in protest komen, je was veel vrijer. Maar nu word je constant gescreeend en zitten we met manipulatie door het algoritme. Het is heel moeilijk om een vrijheid van geest te bereiken zonder door te slaan in complotdenken. Ik ben heel pessimistisch over de huidige staat van het verlichtingsideaal: dat mensen voor zichzelf opkomen en kunnen floreren. Ik ben soms bang, maar literatuur kan een lichtpuntje zijn. Een boek is een gesprek, waar je iets uit kunt halen en over kunt nadenken.

Soms denk ik dat we getuige zijn van het einde van de mensheid. Ik vrees dat er een tijd komt van digitale boekverbrandingen. Je zou kunnen zeggen dat het allemaal voor niets is geweest, alles wat de mens de afgelopen eeuwen heeft opgebouwd. Maar dan lig ik 's avonds in bed en denk ik: ik kan hier in mijn eentje leven. Ik mag werken, ik heb stemrecht. Honderd jaar geleden had dit allemaal niet gekund. Een van de grootste verworvenheden van de democratische maatschappij is dat je soms met rust gelaten wordt. Het feit dat ik in een huis kan wonen en weet dat er een rechtsstaat en politie is, dat is een heel groot cadeau. Het is ergens goed voor geweest, maar we zijn het wel aan het verpesten voor de kinderen en kleinkinderen na ons.

*Soms denk ik dat we
getuige zijn van het einde
van de mensheid. Ik vrees
dat er een tijd komt van
digitale
boekverbrandingen*

Dan tot slot: welk gedicht is voor jou op het moment een lichtpuntje?

Een gedicht van Judith Herzberg over vrijheid, dat ze net heeft geschreven. Het gaat erover dat je ervoor moet waken dat vrijheid geen kunstje wordt, geen tierlantijntje. Dit gedicht over vrijheid vind ik heel raak geformuleerd, het is denk ik een heel belangrijk gedicht nu:

De kunst
Net als bij kunst
Vooral voor waken
Dat het geen kunst wordt¹

¹ Dit gedicht komt uit de bundel *Stip op de horizon. 80 jaar vrijheid in 80 gedichten* (2024), samengesteld door Mirjam van Hengel. Ellen Deckwitz heeft hiervan het voorwoord geschreven.